

TIJD VOOR VERANDERING!

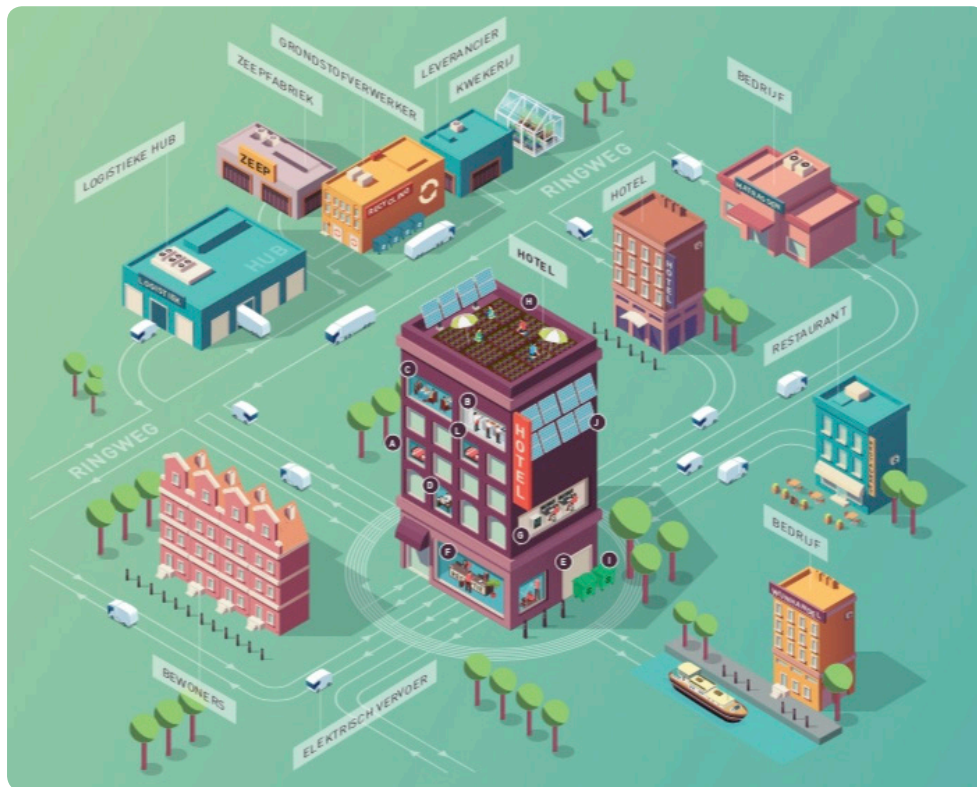
KOPLOPERGROEP CIRCULAIRE HOTELS AMSTERDAM

Leer van twee jaar samen krachten bundelen

Inspirerende voorbeelden en praktische maatregelen

KOPLOPERGROEP CIRCULAIRE HOTELS

Sinds twee jaar bundelt deze groep duurzame hotels in en rond Amsterdam de krachten. Dit doen zij op uitnodiging van de gemeente. De verscheidenheid in de groep is groot, maar ze herkennen elkaar in de drive om nieuwe stappen te zetten. Want het is tijd voor verandering!

Grondstoffen raken écht binnenkort op, dus we moeten af van 'take - make - waste'. Hotels, als afnemers van tal van goederen en diensten, kunnen belangrijke aanjagers zijn van deze transitie. Zeker in Amsterdam, met meer dan 500 hotels. Daarom delen de hoteliers kennis en ervaringen zodat ze samen van een lineaire naar een circulaire economie bewegen. Dit alles onder het motto: 'Delen is vermenigvuldigen!'

Een circulaire economie omvat het hele netwerk waar een hotel deel van uitmaakt. Denk aan leveranciers, gasten, afvalinzamelaars en de branche als geheel. Circulaire oplossingen zijn alleen mogelijk als er samenwerking is in dit netwerk. Dat blijkt een flinke uitdaging. Waar zit de juiste productinformatie om een circulaire keuze te maken? Hoe krijg je dit naar boven? En hoe geef je innovatie een eerlijke kans? De maatregelen die deze 22 hotels inmiddels hebben genomen delen we in deze publicatie.

KOPLOPERGROEP
CIRCULAIRE
HOTELS

Otilio Valerius
Pieter Saanen

Patty van der Meer

Maro van Anandel

Claire van Campen

Marielle van Rumpt

Marieke Böggemann
Mike Bosman

Karen Heeringa

Douwe Bakker
Mark Dijkstra

Pascal Lesimanuaja
Wes Viana Ferreiro

Arjan van Rheede

Jeroen Groen

Francis Windt

Wiebe Bos

Inge van Weert
Laura Colenbrander

Mirjam Kiestra

Amber Westerborg

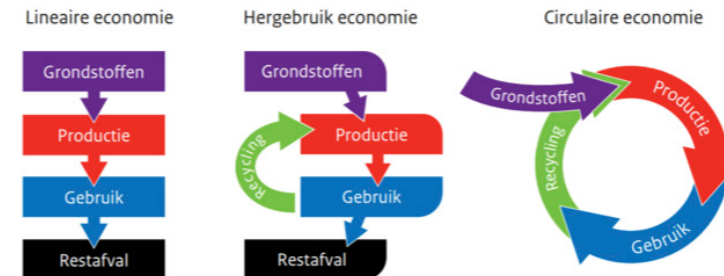

We moeten geen circulaire dingen doen, maar de dingen circulair doen.

WAT IS EEN CIRCULAIRE ECONOMIE?

In 2019 telde Amsterdam bijna 17 miljoen hotelovernachtingen. Als iedere gast één boter- of margarinekuipje gebruikt, dan zijn dat 17 miljoen eenmalige plastic kuipjes per jaar. Deze belanden bij het restafval. Dit wordt verbrand en het plastic gaat verloren. Ofwel, we produceren, consumeren en gooien weg. Dit voorbeeld illustreert goed de beperkingen van ons huidige economische systeem. Een systeem dat vooral lineair is. Met de toenemende vraag naar grondstoffen (in de afgelopen honderd jaar is de wereldbevolking 34 keer meer materialen gaan gebruiken!) is dit niet langer houdbaar.

We moeten toe naar een economie waarin we zuinig omgaan met onze grondstoffen: een circulaire economie. Een circulaire economie is een samenleving waar geen afval meer bestaat, doordat producten efficiënter worden ontworpen en materialen worden hergebruikt. Het lineaire denken verdwijnt en alles draait om het sluiten van ketens: afval is geen restproduct, maar een waardevolle grondstof.

Van lineaire naar circulaire economie (bron: 'Nederland circulair in 2050', Rijksoverheid, 2016)

WAT KAN EEN HOTEL DOEN?

De inzet van grondstoffen zoveel mogelijk beperken, afval minimaliseren, en afval herdefiniëren als een grondstof met waarde. Duurzaamheid is meer dan het voorkomen van negatieve impact en gaat vooral ook over positieve veranderingen. In en rond je eigen organisatie, en in (product)ketens. Als hotel ben je een belangrijke schakel in een systeem van toeleveranciers, afvalinzamelaars, gasten, buurtbewoners en lokale overheden. Hier ben je van afhankelijk én heb je invloed op. Samenwerking is dus essentieel!

DRIE STRATEGIEËN EN HUN IMPACT

In de praktijk zijn er drie strategieën te onderscheiden die bijdragen aan circulariteit: (1) een slimmer ontwerp en gebruik van producten, (2) hergebruik van producten en onderdelen van producten en (3) een nuttige toepassing van materialen. De eerste strategie leidt over het algemeen tot meer milieuwinst dan de tweede en de tweede meer dan de derde.

(1) SLIMMER ONTWERP EN GEBRUIK

Refuse – Rethink – Reduce

Dit is de voorkeursaanpak. Hierbij wordt gezocht naar nieuwe oplossingen om in een behoefte te voorzien of een functie te vervullen. De inzet van producten kan soms helemaal worden voorkomen of worden verminderd. Denk bijvoorbeeld aan het optimaliseren van het gebruik van producten via deelplatforms of aan het modulair ontwerpen van producten, waardoor hergebruik van onderdelen eenvoudiger is.

(2) HERGEBRUIK PRODUCTEN EN ONDERDELEN

Re-use – Repair – Refurbish – Remanufacture – Repurpose

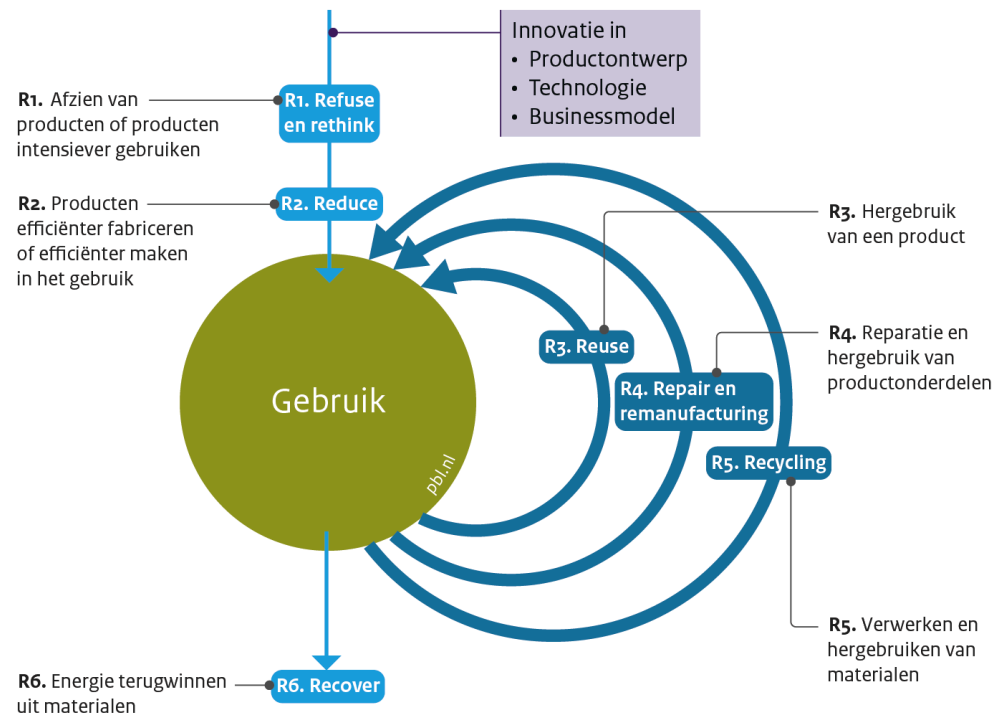
Hierbij gaat het om maatregelen om de levensduur van producten te verlengen, al dan niet door ze op te knappen.

(3) NUTTIGE TOEPASSING MATERIALEN

Recycle – Recover

Dit is de minst wenselijke strategie. Het product verliest zijn functie en de materialen worden verwerkt in een nieuw product of nieuwe toepassing.

R-ladder met strategieën van circulariteit

In bovenstaande figuur zijn de verschillende strategieën nog eens schematisch weergegeven (bron: 'Circulaire economie in kaart, PBL, 2019')

INSPIRERENDE VOORBEELDEN

QO AMSTERDAM

Inge van Weert

Hotel General Manager

QO Amsterdam is een schoolvoorbeeld van een circulair luxe hotel:

“Our goal is to have no waste streams for energy, water & nutrients, waste and food”

Vanaf het ontwerp van het hotel tot aan de dagelijkse bedrijfsvoering hebben we veel circulaire materialen gebruikt. Bijna een derde van het beton van QO Amsterdam komt van het oude Shell-gebouw en de tapijten zijn geproduceerd van gerecyclede visnetten. De innovatieve schuivende panelen aan de buitenzijde zorgen voor het behoud van temperatuur op de kamers, ongeacht het weer buiten – hierdoor hoeven we niet te verwarmen of verkoelen op het moment dat de gast niet in de kamer is. Hiermee besparen we veel energie.

Door in de hotelkamer met een tablet te werken kunnen we 'paperless' werken: menu's hoeven we bijvoorbeeld niet meer te printen. In ons inkoopbeleid spreken we leveranciers actief aan om verpakkingsmateriaal te voorkomen. In de badkamer vind je geen single-use monoverpakkingen shampoo of doucheschuim, maar 500 ml dispensers voor shampoo en douchegel.

“...Op deze maatregel heeft QO Amsterdam nooit negatieve reacties van gasten ontvangen, terwijl dat wel een sentiment is wat je hoort bij hoteliers. Vooral in het luxe hotelsegment: “De gast wil dit niet”. De gast blijkt er echter geen probleem mee te hebben!”

We zijn onderdeel van de InterContinental Hotels Group. Vanuit de groep waren er eerst

twijfels over het stoppen met de miniverpakkingen, maar dankzij de inspanningen en goede resultaten bij QO Amsterdam stapt IHG de komende jaren (vanaf 2021) voor de totale hotelgroep (843.000 kamers) over naar de grotere badkamer amenities. Onze initiatieven hebben dus niet alleen een direct effect in onze eigen operatie, maar ook in de groep.

Om voedselafval te voorkomen bieden we bovendien geen buffetten aan en is er een a-la-carte ontbijt. En op de bovenste verdieping in 'De Kas' werken we aan het sluiten van de voedselkringloop. Het huidige 'hydroponics' systeem, waarbij de wortels van de planten in het water hangen, wordt binnenkort een 'aquaponics' systeem. Dit betekent dat de nutriënten voor de planten (o.a. eetbare bloemen en kruiden) dan worden geleverd door de afvalstoffen van de vissen.

STAYOKAY

Mirjam Kiestra

Sustainability Coordinator

“Wat is Circulariteit? Het (her)inzetten van afval als grondstof, het voorkomen van afval en het hergebruik van grondstoffen en producten.”

EEN RETOURSISTEEM VOOR CIRCULAIRE PRODUCTEN

Wat bij ons echt circulair is, is onze bedrijfskleding. Dit is gestart in 2017 toen we een nieuwe huisstijl/logo kregen. De kleding is gemaakt van onze oude bedrijfskleding (1500 kg) en van gebruikte petflessen. Als de circulaire kleding is afgeschreven dan gaat het terug naar de kledingproducent. Bij de uitgifte van kleding vertellen we dat de kleding terug moet en daar ‘tekenen’ medewerkers ook voor. Dit retoursysteem loopt via de linnenleverancier. Als er voldoende is verzameld bij de linnenleverancier komt de kledingproducent deze kleding ophalen om deze te hergebruiken voor nieuwe bedrijfskleding van Stayokay. 100% circulair zijn de shirts, hoodies en

schorten. De broeken MUD Jeans met logo Stayokay) zijn voor 40 tot 60% circulair. De impact van deze kleding (de water- en energiebesparing) kun je zien via de ‘REMOkey’.

CONTINU INFORMEREN, HERHALEN EN MOTIVEREN!

Stayokay heeft 22 vestigingen in Nederland. Ik coördineer de duurzaamheidsactiviteiten van ons MVO beleid ‘Goed bezig!’. Ik moet mensen er wel aan herinneren dat we de cirkel blijven sluiten. Daarnaast is er een kernteam samengesteld van collega’s uit het hele land dat centrale acties bedenkt, bijvoorbeeld om een grote afvalstroom (zoals monofolie) in het circulaire proces te krijgen. Elke vestiging heeft een ‘goed bezig ambassadeur’: een medewerker die zijn of haar collega’s motiveert en de spil vormt tussen de ‘werkvloer’ en het management. We komen met het kernteam en alle ambassadeurs vier keer per jaar bij elkaar.

BETREKKEN GASTEN BIJ AFVALPREVENTIE EN SCHEIDEN
In Stayokay Amsterdam Vondelpark en Stayokay Utrecht - Centrum hebben we een kunstwand gemaakt, ‘message on a bottle’, om onze gasten te informeren over de plastic soup en gasten te stimuleren herbruikbare waterflessen te gebruiken.

Om de gasten bij afvalscheiding te betrekken hebben we gekozen voor een eenvoudig systeem; gasten uit verschillende landen kennen meestal verschillende systemen van afvalscheiding. Overal in de gemeenschappelijke ruimtes staan bakken om minimaal papier/plastic en restafval te scheiden. We zijn gestart met het scheiden van plastic en restafval op de kamers, maar daar zijn nog wel uitdagingen te overwinnen, bijvoorbeeld omdat de schoonmaakkarren maar ruimte hebben voor één (soort) afvalzak.

THE STUDENT HOTEL

Amber Westerborg

Impact Manager

Sinds 2018 is circulariteit een steeds belangrijker onderdeel van onze duurzaamheidsstrategie. Samen met de teams design, development en procurement, nemen we onze huidige processen, producten en leveranciers onder de loep en dagen we onszelf uit om deze meer circulair te maken. Drie uitgangspunten hierbij zijn voor ons de durability van onze gebouwen, de product lifecycle (hoe wordt een product geproduceerd, gebruikt en gerecycled) en de modulariteit van producten.

Wij hebben een zogenaamd 'white book' dat dient als leidraad voor de bouw van nieuwe hotels en het renoveren van bestaande locaties. Hierin zijn alle maatregelen opgenomen die wij standaard implementeren in de ontwikkelfase. Denk hierbij aan vereisten voor watergebruik of energiezuinige installaties. Daarnaast laten we onze locaties

'BREEAM' certificeren om de duurzame prestaties te meten en bepalen we voor iedere nieuwe locatie welk niveau we minimaal willen behalen.

Op dit moment onderzoeken we circulaire oplossingen voor stoffen, meubilair en matrassen. We kijken hoe we de keten kunnen sluiten, niet alleen voor het product zelf, maar ook voor de processen die zich rondom dat product afspelen, zoals het wassen of vervoeren. Ook het business model is hierbij van belang. Circulariteit betekent dat je heroverweegt of je nog eigenaar moet zijn van producten, of dat je producten mogelijk in bruikleen neemt. Voor het meubilair in ons nieuwe hotel in Delft hebben we gekozen voor een 'buy-back' constructie.

"Nadenken over circulariteit in de ontwerpfase, productiefase, gebruiksfase en de end-of-life fase!"

Behalve investeren in producten proberen het gedrag van onze studenten en gasten positief te beïnvloeden, omdat wij geloven dat daar de meeste impact gemaakt kan worden. Zo onderzochten we, in samenwerking met Innovation Lighthouse, of mensen te prikkelen zijn korter te douchen als zij direct het effect van hun gedrag waarnemen met behulp van Amphiro. Dit apparaat werd in de douche opgehangen en toont een ijsbeer op een ijsschots. Hoe langer en warmer je doucht, hoe kleiner de ijschots wordt, totdat de ijsbeer uiteindelijk verdrinkt. Onze gasten gebruikten zo gemiddeld 17% minder warm water per douchebeurt. Vanwege het succes, hangt er nu in alle hotelkamers van Florence een Amphiro. Op korte termijn voorzien wij alle locaties van dit systeem.

Voor meer info, download ons Impact Report van onze website.

Meter in douche (bron: [New Atlas](#))

CONSCIOUS HOTELS

Karen Heeringa

Controller

Bij Conscious hotels staat duurzaamheid voorop. Dat betekent dat we bij alle keuzes nadenken over de meest duurzame oplossing. Of het nu gaat om de inrichting van het hotel, de inkoop of het afvalmanagement. Als een keuze gemaakt moet worden tussen een niet duurzame, maar goedkope oplossing en een duurzame, duurdere oplossing, dan kiezen we voor de duurdere oplossing. Binnen de financiële mogelijkheden natuurlijk.

Duurzaamheid en er goed uitzien gaan hand in hand. Een stijlvol interieur, duurzame keuzes en een persoonlijke, authentieke manier van communicatie zijn even belangrijk voor ons. Dit noemen wij Eco-Sexy, en dat zorgt voor Big Smiles.

In onze vestiging in het Westerpark staat opgeknapt, hergebruikt meubilair en er is een zogenaamd 'aquaponics' systeem geplaatst, een systeem waarbij viskweek wordt gecombineerd met het kweken van planten en kruiden. De uitwerpselen van de vissen worden daarbij benut als meststof, een mooi voorbeeld van een circulair systeem.

Samen met een adviesbureau zijn we momenteel onze milieu-impact aan het kwantificeren, zodat we ook daadwerkelijk weten waar onze impact zit en waar we een verschil kunnen maken. Hier willen we in 2020 een goed overzicht van hebben.

Onze medewerkers kunnen onze gasten vertellen over de duurzame keuzes die we hebben gemaakt. Het is daarbij niet zo dat de medewerkers alles weten. Daarvoor gebeurt te veel. Ze weten welke duurzame keuzes zijn gemaakt voor die onderdelen van het hotel waar ze direct bij betrokken zijn. De medewerkers in het restaurant kunnen de duurzame keuzes in het menu toelichten, de mensen bij de receptie weten welke maatregelen in de kamers zijn getroffen. Zo draagt iedereen bij aan onze duurzame aanpak.

MERCURE HOTEL AMSTERDAM CITY

Francis Windt

General manager

Mercure is onderdeel van Accor hotels en als onderdeel van een grotere keten hebben we soms meer mogelijkheden, maar soms ook minder mogelijkheden dan kleinere, zelfstandige hotels. Als keten kunnen we bijvoorbeeld meer eisen stellen aan onze toeleveranciers, ook op het gebied van duurzaamheid.

Als Mercure hebben we echter ook een 'Code of Ethics and Corporate Social Responsibility' waarin we onder meer hebben vastgelegd dat een toeleverancier niet te afhankelijk mag zijn van onze inkoop. Een toeleverancier zou dan namelijk in problemen kunnen komen als we van toeleverancier wisselen. Dit kan consequenties hebben voor de mogelijkheden voor samenwerking met kleine, innovatieve start-ups.

We hebben inmiddels al veel stappen gezet op het gebied van duurzaamheid en besteden daarbij ook aandacht aan circulaire oplossingen. Of het nu gaat om het bedlinnen, het ontbijtbuffet of de koffiecorners bij de vergaderruimtes, op veel plaatsen zijn circulaire maatregelen doorgevoerd. Het is daarbij belangrijk om medewerkers het gevoel te geven dat het een gedeelde verantwoordelijkheid en gezamenlijk proces is. Hiervoor is een Green Team ingesteld. Ons Green Team bedenkt zelf veel nieuwe ideeën, zoals de kas die we nu buiten het hotel hebben. Deze 'runnen' ze ook samen!

We zijn nu een deel van het hotel aan het renoveren en voeren hier ook circulaire maatregelen door, zoals tapijt in de gangen dat in repen vervangbaar is en helemaal circulair is. Daarnaast werken we bij de renovatie samen met lokale designers.

De Koplopergroep circulaire hotels heeft bij het zoeken naar circulaire oplossingen een belangrijke meerwaarde. De discussies met collega-hotels doen je nadenken over onderwerpen en oplossingen waar je anders misschien niet bij stil had gestaan. Zo komen we ook in aanraking met nieuwe producten en leveranciers die we anders misschien niet hadden ontmoet.

MAATREGELLEN
CIRCULAIRE
HOTELS

MAATREGELN KOPLOPERGROEP CIRCULAIRE HOTELS

De Koplopergroep circulaire hotels heeft de afgelopen twee jaar gekeken hoe circulair ondernemen handen en voeten kan krijgen in een hotel. De deelnemende hotels hebben kennis gedeeld, ervaringen uitgewisseld en concrete maatregelen getroffen. Een overzicht van deze maatregelen is hier weergegeven, onderverdeeld naar de ruimtes in een hotel.

VOOR IEDERE MAATREGEL WORDT DE VOLGENDE INFORMATIE GEGEVEN:

- Tot welke circulaire strategie de maatregel kan worden gerekend: slimmer ontwerp en gebruik, hergebruik van product of productonderdelen of een nuttige toepassing van materialen (recycling).
- Een korte typering en toelichting van de maatregel
- De hotels die de maatregel hebben doorgevoerd (aangegeven met een afkorting); bij meer dan vier hotels, wordt alleen '>4' aangegeven.
- Let op: als een hotel een maatregel niet heeft doorgevoerd kan dit ook betekenen dat het niet relevant is voor het betreffende hotel of dat het hotel al een stap verder is. Het zegt dus niets over de circulaire prestaties van een hotel.
- Belangrijk milieuthema's waarop winst wordt geboekt (globale typering):
  - Grondstoffen (G): bijv. door het verlies aan grondstoffen te voorkomen
  - Klimaat (K): bijv. minder CO²-emissie door minder transport
  - Natuur (N): bijv. een positieve bijdrage aan biodiversiteit
  - Water (W): bijv. vermindering watergebruik of verbetering waterkwaliteit
  - Afval (A): bijv. door hergebruik van producten en materialen
- De fase in de keten waar de milieuwinst (vooral) optreedt
  - Productie (P): bijv. door inzet van minder/gerecycled materiaal in producten
  - Gebruik in het hotel (G): bijv. een verminderd energie- of waterverbruik
  - Afvalfase (A): bijv. minder verbranding door toegenomen recycling
- Bewustwording gast: draagt de maatregel bij aan bewustwording bij de gast?
- Een typering van de kosten:
  - Het kost meestal extra geld (-)
  - Het is min of meer kostenneutraal (0)
  - Het levert meestal geld op (+)

De kosten van de maatregelen zijn niet verder ingevuld. Hiervoor ontbreken vaak de gegevens en de kosten hangen in belangrijke mate samen met de specifieke situatie in het hotel en de gemaakte keuzes.

VOORBEELD MILIEUWINST:

Hergebruik van tweedehands meubilair in een hotel verlengt de levensduur van dit meubilair. Hierdoor hoeft er minder nieuw meubilair (besparing grondstoffen: G) te worden geproduceerd (productiefase: P) en komt minder afgedankt meubilair (afval: A) in de afvalfase (A) terecht.

De gepresenteerde maatregelen zijn de maatregelen die daadwerkelijk zijn getroffen door één of meer van de koploperhotels. Dat betekent ook dat het overzicht niet volledig zal zijn. Andere hotels hebben misschien weer andere stappen gezet en aan sommige maatregelen wordt nog gewerkt, zoals de inzet van gerecycled bedlinnen. Volledigheid is ook niet het doel. Het doel is om te laten zien wat er praktisch al mogelijk is. En dat blijkt al veel te zijn!

Er zijn trouwens geen merken en namen van circulaire initiatieven opgenomen.

Als je actief zoekt naar circulaire ideeën komen medewerkers ook met initiatieven, ondersteun die!

TOELICHTING AFKORTINGEN

Hieronder is weergegeven welke afkortingen zijn gebruikt voor de hotels, de milieuthema's, de plaats in de keten en de kosten. Deze afkortingen komen terug in het overzicht op de volgende pagina's.

DE HOTELS EN HUN AFKORTING:

SO	Stayokay (vertegenwoordigd met 3 Amsterdamse hotels)
H	DoubleTree by Hilton Amsterdam, Centraal Station
T	Amsterdam Tropen Hotel
J	Hotel Jakarta Amsterdam
A	The Albus
MAC	Mercure Hotel Amsterdam City
MCD	Mercure Hotel Amsterdam Centre Canal District
AM	Ambassade Hotel Amsterdam
S	The Student Hotel
C	Conscious Hotels (vertegenwoordigd met 4 Amsterdamse hotels)
QO	QO Amsterdam
P	Die Port van Cleve (onderdeel van AEON Plaza)
DA	Dutch Design Hotel Artemis (onderdeel van AEON Plaza)
b	blooming Hotel (Bergen)
AH	American Hotel Amsterdam
L	Leonardo Royal Hotel Amsterdam

THEMA MILIEUWINST	PLAATS IN KETEN	KOSTEN
G Grondstoffen	P Productie	- Kost extra geld
K Klimaat	G Gebruik in het hotel	0 Kostenneutraal
N Natuur	A Afvalfase	+ Levert geld op
W Water		
A Afval		

KAMERS

„ Onze strategie is in veel gevallen 'replace': de verwachting van de gast op een andere manier invullen.

„ Het weglaten van een badjas en slippers op de kamers leidde tot geen enkele negatieve reactie.

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Biologisch katoen voor linnengoed	>4	In de biologische landbouw worden geen kunstmest en pesticiden gebruikt, waardoor op grondstoffen wordt bespaard en de bodemkwaliteit in stand blijft.	K, N, W	P		-
	Het waterloze urinoir	H,Q0,C	Nu nog in de testfase.	W	G	X	0
	Vloerbedekking tegels i.p.v. tapijt	>4	Vervanging (en recycling) tegel(s) bij vuil of schade.	G, A	G, A		+
	'Do not clean my room' keuzemogelijkheid	>4	Eventueel korting op kamerprijs of voucher.	G	G	X	+
	Bij long-stay minder frequent schoonmaken	>4	Bijvoorbeeld iedere 4 dagen.	G	G	X	+
	Een potlood i.p.v. een pen	S,MAC,L,Q0	Minder materiaalinzet en kan worden opgebruikt.	G, A	P, A		+
	Kraanwater i.p.v. gebotteld water op de kamer	>4		G, K, A	P, A	X	-
Hergebruik producten en onderdelen	Circulair bed	b, C	Terugname en hergebruik/recycling na levensduur.	G, K, A	P, A		-
	Circulair matras	b,S0,Q0,C	Terugname en hergebruik/recycling na levensduur.	G, K, A	P, A		-
	Gebruik tweedehands meubilair	AM,T,S0,C	Bijvoorbeeld opgeknapt naar één (huis)stijl.	G	P, A	X	+
	Afgedankt meubilair naar nieuwe bestemming voor tweede leven	>4	Via kringloop of bestemmingen in de buurt.	G, K, A	P, A		0
	Herbruikbare plastic 'glazen' of glas i.p.v. eenmalig plastic	>4		G, A	P, A		0
Nuttige toepassing materialen	Recyclebare vloerbedekking	>4		G	A		0
	Beloning inleveren plastic verpakking linnengoed	S0,AH	Bijvoorbeeld in de vorm van een kop koffie.	G, A	A	X	0
	Papieren zak voor was van de gast	J	In plaats van eenmalig plastic.	G, A	A		0
	Koffiesysteem met recyclebare koffiecups	>4		G, A	A		-
	Herbruikbare of biologisch afbreekbare bekerglazen in de badkamer i.p.v. eenmalig plastic	>4		A	A		0
	Dispenser voor zeep en shampoo	>4	Ter vervanging van kunststof flesjes.	G, A	P, A	X	0
	Monoverpakkingen shampoo en zeep van gerecycled plastic of afbreekbaar materiaal	>4	Ter vervanging van 'gewoon' plastic.	G, A	P, A	X	0/-
	Recycling resten zeep en shampoo	AH,A	Deze resten worden apart ingezameld.	G, A	P, A		0
WC-papier van 100% gerecycled materiaal, duurzaam geproduceerd	>4		G, K, A	P	X	0	

„ Je moet de gast duurzame keuzes niet opdringen. Geef ze een keuze.

ALGEMENE RUIMTES, VERGADERZALEN EN KOFFIECORNERS

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Tapijttegels i.p.v. tapijt	>4	Vervanging (en recycling) tegel(s) bij vuil of schade.	G, A	P, A	X	+
	Notitieblokjes liggen op één centrale plek, niet bij iedere zitplaats	>4	Gewoonte om te tekenen (doodle) als een notitieblokje voor je op tafel ligt.	G, A	P, A	X	+
	Gebruik whiteboard/smartboard i.p.v. flip-overs	>4		G	P, A	X	-
	Kraanwater i.p.v. gebotteld water	>4	Eventueel gefilterd kraanwater. Al dan niet in combinatie met verkoop flessen die gasten kunnen vullen.	G, K, A	P, A	X	-
	Losse thee	>4	Door losse thee aan te bieden (met herbruikbaar thee-ei of theezef) wordt op materiaal voor theezakjes bespaard.	G, A	P, A	X	0
	Grootverpakkingen/potten i.p.v. monoverpakkingen	>4	Bijvoorbeeld voor koekjes, snoepjes, thee, etc.	G, A	P, A	X	+
	Munt voor de thee direct van de plant	>4	Uitsparen van verpakking en voorkomen van voedselverlies door gebruik van een vers product.	G, A	P, A	X	0
Hergebruik producten en onderdelen	Gebruik tweedehands meubilair	>4	Eventueel opgeknapt naar één stijl.	G	P, A	X	+
Nuttige toepassing materialen	Tapijttegels van gerecyclede visnetten	MAC,QO	De visnetten worden door vissers verzameld uit zee en van de stranden en het nylon wordt verwerkt in 100% gerecycled tapijtgaren.	G, A, N	P, A	X	
	Inzet gerecyclede bouwmaterialen	S,QO,C	Zoals de inzet van gerecycled beton. Dit is alleen mogelijk bij nieuwbouw en renovatie.	G, A	P, A		0/+
	Recyclebare vloerbedekking	MAC,C	Hiervoor worden afspraken gemaakt met de leverancier/producent.	G, A	A		0

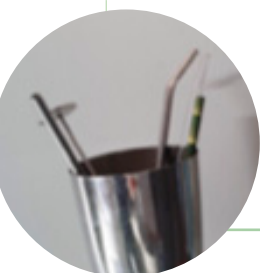

” Doordat we geen flesjes water meer verkopen lopen we veel omzet mis. Toch draaien we, met alle duurzame keuzes, financieel steeds beter. We merken dat bedrijven die een trainingslocatie zoeken vaak toch voor het duurzame alternatief kiezen.

” Deelname aan de koplopergroep is heel positief. Iedereen wil samenwerken en het helpt bij de bewustwording; wat kan wel en wat kan nog niet?

KEUKEN EN RESTAURANT

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Monitoren voedselverliezen, bijvoorbeeld met een systeem dat de reststromen herkent	>4	Bewustwording keukenpersoneel. Optimalisatie van productinkoop en portiegrootte.	G,K,N,W,A	P,A		+
	Hanteren van een kleine, wisselende me nukaart	>4	Beter inspelen op beschikbaarheid van producten leidt tot minder inkoop ingrediënten en minder afval.	G,K,N,W,A	P,A	X	+
	Biologische voedingsproducten, bij voorkeur uit het seizoen.	>4	Geen gebruik van kunstmest en pesticides betekent besparing op grondstoffen en behoud bodemkwaliteit.	N	P	X	-
	Inkoop seizoensproducten	>4	Seizoensproducten zijn minder milieubelastend in de productie en vereisen minder transport.	G,K,N,W	P	X	+
	Inkoop bijvangst en benutting van kop tot staart	>4	Optimale benutting van visvangst en vlees beperkt de visvangst en vleesproductie. Dit leidt tot minder gebruik van land, water en andere grondstoffen.	G,K,N,W,A	P	X	+
	Inzet van minder courant vlees en 'plaagdieren', zoals vlees van bokjes, haantjes en (Schiphol) ganzen.	>4	Nu vaak vernietigd of laagwaardig verwerkt. Dit is onethisch, en leidt ook tot het verlies van waardevolle grondstoffen.	G,K,N,W,A	P,A	X	+
	Inkoop hele producten of technische delen i.p.v. voorgeportioneerde ingrediënten	>4	Minder verpakking en veelal langer houdbaar.	G,K,N,W,A	P,A		+
	Vegetarische gerechten	>4	Vleesproductie is een belangrijke oorzaak van klimaatverandering.	G,K,N	P	X	+
	Oesterzwam geteeld op een substraat van gerecycled koffiedik	>4	Dit kan gecombineerd worden met de gescheiden inzameling en verwerking van koffiedik.	G,A	P,A	X	-
	Biologisch afbreekbare rietjes	>4	Bijvoorbeeld papier, stro, bamboe, PLA. Let op dat PLA alleen afbreekt in een industriële composteerinstallatie en dus niet in een eigen moestuin.	G,A	P,A		0/-
	Gebruik plant-based, biologisch afbreekbare pizzadozen	S	Deze kunnen dan bij het GFT-afval/swill.	G,A	A	X	0
	Aquaponics systeem: combinatie kweekvis en groenten/kruiden	AH,DA, QO,C	De uitwerpselen van de vissen dienen als meststof voor de planten.	G,A	P,A	X	-
	Productie eigen kruiden en groenten: moestuin, daktuin	>4	Voorkomt transport en afval door dagvers gebruik.	K,A	P,A	X	0
	Honing van eigen bijenkasten		Bijen leveren een bijdrage aan bestuiving en eigen productie beperkt transport en afval.	N,K,A	P,A	X	-
	Ontbijt a la carte i.p.v. buffet	>4	Ervaringen hiermee verschillen per hotel.	G,K,N,W,A	P,A	X	0
	Tegen einde buffet kleinere porties	>4		G,K,N,W,A	P,A		+
Kraanwater i.p.v. gebotteld water, al dan niet gefilterd	>4		G,K,A	P,A	X	-	
Productie van eigen frisdrank / limonade	H,J,QO	Besparing op verpakkingen en transport	G,K,A	P,A	X	+	

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Hergebruik producten en onderdelen	Overgebleven gerechten/producten naar personeelseten	>4		G, K, N, W, A	P,A		
	Overgebleven gerechten/producten kunnen worden afgehaald	>4	Bijvoorbeeld met behulp van een app.	G, K, N, W, A	P,A	X	+
	Gebruik tweedehands meubilair	AM,S0, AH,C	Eventueel opgeknapt naar één stijl.	G, A	P,A	X	+
	Herbruikbare, stalen rietjes	b	Rietjes worden met een speciaal systeem gewassen.	G, A	P,A	X	-
	Glazen van oude wijfflessen			G, A	P,A	X	-
	Aanbod (ontbijt)buffet gerechten en dranken in grote, navulbare containers/bussen/flacons i.p.v. monoverpakkingen (zoetwaren, ontbijtgranen, boter, frisdrank, etc.)	>4	Het vervangen van margarine in monoverpakking is voor veel hotels nog een uitdaging.	G, A	P,A	X	+
Nuttige toepassing materialen	Toepassing voedselrestanten in andere producten, zoals croutons en koeken van oud brood.	>4	Dit kan ook de toepassing in producten in de eigen keuken zijn, zoals soepen, sauzen e.d.	G, A	P,A		+

„ Omdat we vooral basisgrondstoffen inkopen en veel zelf maken, zijn de arbeidskosten relatief hoog. Dit is een factor waar je rekening mee moet houden bij het vaststellen van je ambitie!

„ Het was een hele zoektocht naar een alternatief voor boterkuipjes. Onze chef heeft ook geëxperimenteerd en gezocht naar oplossingen. Nu werken we met toefjes boter.

„ Het nieuwe buffet met 60% minder monoverpakkingen leidt iedere ochtend tot 2,5 kilo minder afval.

FACILITAIRE DIENST

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Gebruik van ozonwater voor de schoonmaak	Q0,A	Hierbij hoeven geen schoonmaakmiddelen te worden toegepast.	G,W	G,A	X	-
	Herbruikbare textielen hoezen om karren linnengoed	>4	Deze hoezen vervangen de eenmalige plastic hoezen.	A	A		-
	Circulaire inkoop linnen- en was-service	>4	Denk bijvoorbeeld aan eisen m.b.t. de inzet van gerecycled materiaal in linnengoed en badtextiel, de inzet van biologisch katoen en de inzet van hernieuwbare energie (zoals zonne-energie).	G,K,N,W,A	P,A		0/-
Hergebruik producten en onderdelen	N.v.t.						
Nuttige toepassing materialen	Bedrijfskleding van gerecycled materiaal	>4	Bijvoorbeeld in combinatie met afspraken over terugname en recycling en/of in de vorm van een leasesysteem.	G,A	P,A	X	0/-

” *Maatregelen die over meerdere boekjaren heen lopen, zijn moeilijker door te voeren. Dat geldt ook voor kosten die blijven terugkeren (denk aan ‘product as a service’). Een eenmalige investering is vaak aantrekkelijker voor een operator.*

” *Een duurzame inkoop vergt extra tijd. Je moet investeren in de relatie met je toeleveranciers.*

FRONT OFFICE EN SERVICES GASTEN

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Papierloos of nagenoeg papierloos front office	>4	Digitaal i.p.v. papier, bijvoorbeeld maar één printer en één papierbak plaatsen. Papieren factuur alleen op verzoek.	G,A	P,A	X	+
	Aanbod elektrisch OV (taxi's, boten)	>4	Elektrisch vervoer op basis van groene stroom past goed binnen een circulaire economie.	K	P	X	0
	Aanbod laadpalen	>4	Elektrisch vervoer op basis van groene stroom past goed binnen een circulaire economie.	K	P	X	-
Hergebruik producten en onderdelen	Verhuur opgeknapte fietsen	>4	Van de goede onderdelen van oude fietsen worden 'nieuwe' fietsen gemaakt.	G,A	P,A	X	+
	Gebruik oud meubilair buurtbewoners voor inrichting bij front-office	C	Dit vergroot de betrokkenheid van de buurt bij het (nieuwe) hotel.	A	A	X	0
Nuttige toepassing materialen	N.v.t.						

„ Het motiveren van de medewerkers is heel belangrijk. Je moet samen aan de slag. Personeel inwerken heeft tijd nodig. Herhalen, herhalen, herhalen!

„ Als je nieuwe maatregelen wilt invoeren moet je in overleg met je collega's. Er is meestal geen sprake van onwil, maar angst dat de gast het niet accepteert of dat 'je status verliest' onder vakbroeders.

„ De check-in duurt lang. Als je ook nog het verhaal wilt vertellen over de duurzame en circulaire maatregelen, dan heb je al snel tijd te kort. In de lift en in de kamer kun je ook een deel van het verhaal vertellen.

AFVALMANAGEMENT

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Monitoren afvalstromen	>4	Dit biedt inzicht in mogelijke maatregelen voor afvalpreventie	A	A		+
	Gebruik perscontainers	>4	Verkleint volume, vergroot mogelijkheden afvalscheiding en beperkt transport	K,A	A		0/+
Hergebruik producten en onderdelen	Een 'Swap shelf' voor gasten	SO,J,A,C	Via de 'Swap shelf' kunnen goede spullen die gasten niet willen meenemen worden aangeboden aan andere gasten	G,A	P,A	X	0
Nuttige toepassing materialen	Compostering swill/gft in eigen moestuin	b,T,J	Bijvoorbeeld in combinatie met productie van eigen groente, fruit en kruiden.	G,A	P,A	X	+
	Gescheiden inzameling/verwerking kurk	SO,MAC,AH,C	Kurk heeft een restwaarde	G,A	P,A		+
	Gescheiden inzameling/verwerking koffiedik	SO,AH	Inzet voor kweek oesterzwammen of zeeproducten. De mogelijkheden zijn mede afhankelijk van volume en kwaliteit	G,A	P,A		0/-
	Gescheiden inzameling/verwerking sinaasappelschillen	>4	Inzet voor productie oliën of zeeproducten. De mogelijkheden zijn mede afhankelijk van volume en kwaliteit	G,A	P,A		0/-
	Gescheiden inzameling/verwerking plastic dopjes	SO,A	Bijvoorbeeld voor goede doelen.	A	A		0
	Mogelijkheid van afvalscheiding op de kamer	SO	Dit kan een uitdaging zijn in verband met ruimte, housekeeping en scheidingsgedrag gast	A	A	X	0/-
	Aanbod Jut-arrangement	SO	In dit arrangement kunnen gasten zich aanmelden om afval van het strand op te ruimen.	A	A	X	0

“ We verwerken zelf onze voedselresten. Dit is een succes, tenminste, als onze composteermachine niet stuk is...

“ We moeten het probleem natuurlijk niet verleggen. Als we de leverancier verplichten producten zonder omverpakkingen te leveren en de leverancier pakt het binnen zijn eigen bedrijf uit, dan schieten we er niets mee op. We moeten terug naar de bron.

“ Circulair ondernemen vereist meer inzet en samenwerking, zowel binnen, als buiten het hotel.

ENERGIEMANAGEMENT / INZET HERNIEUWBARE ENERGIE

CIRCULAIRE AANPAK	MAATREGELEN	HOTELS	TOELICHTING	MILIEU-WINST THEMA	WAAR IN DE KETEN?	BEWUST-WORDING GAST	KOSTEN
Slimmer ontwerp en gebruik	Warmte/Koude opslag (WKO)	>4	Door middel van warmte/koude opslag kan op de inzet van stroom en gas voor klimaatbeheersing in het hotel worden bespaard.	K	G		+
	Klimaatregeling door middel van een 'levende gevel'	QO	De levende gevel bestaat uit 'intelligente' panelen die de temperatuur in de hotelkamers regelen	K	G	X	-/+
	Gebruik zonnepanelen	J,C	Met zonnepanelen kan (een deel van) de eigen energie worden opgewekt.	K	G	X	0/-/+
	Groen dak	>4	Een groen dak isoleert, draagt bij aan waterberging en heeft een positieve invloed op de biodiversiteit	K, N, W?	G	X	0
	Optimale benutting daglicht in kamers	>4	Bijvoorbeeld door installaties zo te plaatsen dat het daglicht niet wordt verhinderd. Hiermee wordt bespaard op verlichting.	K	G		+
Hergebruik producten en onderdelen	N.v.t.						
Nuttige toepassing materialen	N.v.t.						

” We hebben twee belangrijke focusgebieden uit de circulaire scan gehaald: afval en energie. Daar proberen we winst te behalen.

” Als je innovatief bent, loop je ook een risico. Sommige keuzes zouden we achteraf gezien niet meer maken. Maar iemand moet het voortouw nemen.

STAPPEN EN TIPS OM AAN DE SLAG TE GAAN

Stap 1 Sluit aan bij je missie, formuleer realistische circulaire doelen en rapporteer voortgang.

Waarom wil je werken aan circulariteit en hoe sluit dit aan bij de identiteit van het hotel?

Een visie die bij het hotel past is herkenbaar voor je medewerkers en gasten. Rapporteer elk jaar wat je hebt bereikt!

Stap 2 Breng kansen in beeld.

Door een circulaire scan uit te (laten) voeren wordt duidelijk welke onderdelen in de bedrijfsvoering de grootste impact hebben op het milieu; vraag ook bij je leverancier en producent naar de milieuprestatie van producten (bijvoorbeeld op basis van 'levenscyclusanalyses' van producten). Zoek oplossingen die 'hoog scoren op circulariteit'

Stap 3 Spreek niet van afval, maar van grondstoffen.

Stap 4 Daag je leveranciers uit op het gebruik van grondstoffen.

Doorloop hierbij alle stappen: ontwerpfase, productiefase, gebruiksfase en afdank- en terugnamefase.

Ga ook na wat zij aan monoverpakkingen en andere restmaterialen kunnen doen.

Stap 5 Kijk wat mogelijk is met 'Van Bezit naar Gebruik'.

Een producent die een dienst verkoopt en eigenaar blijft van het product dat deze dienst levert, heeft belang bij een lange levensduur.

'Product as a Service'. 'Buy-back' afspraken met toeleveranciers kan een eerste stap zijn.

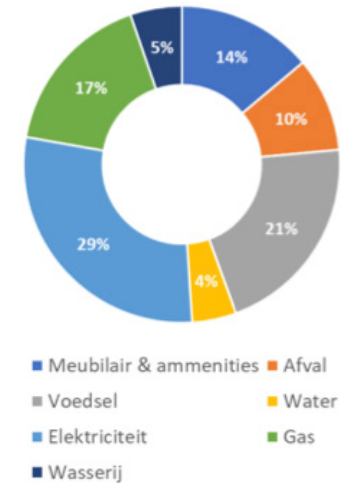
Stap 6 Motiveer het team en enthousiasmeer de gast.

Blijf collega's en gasten betrekken. Zorg dat de collega's het verhaal goed kunnen vertellen en dat ze weten waar duurzame en circulaire keuzes zijn gemaakt. En bedenk dat gasten vaak meer willen en accepteren dan je denkt.

Stap 7 Doe het samen: binnen de keten, de branche en de buurt.

Uit de koplopergroep komt naar voren dat het vinden van alternatieven een tijdrovende bezigheid kan zijn;

koplopers vinden het delen van ervaringen en het uitwisselen van inzichten heel zinvol.

CONCLUSIE

Circulariteit is geen eenvoudig begrip. Ook bij het in kaart brengen van de circulaire maatregelen in deze publicatie was er soms verwarring: is dit een 'gewone' duurzaamheidsmaatregel of is dit een circulaire maatregel? Want elke circulaire maatregel is een duurzaamheidsmaatregel, maar niet elke duurzaamheidsmaatregel is ook per definitie circulair. Zo is de toepassing van LED-verlichting hier beschouwd als een duurzaamheidsmaatregel (en dus niet als circulaire maatregel opgenomen), terwijl warmte-koude opslag wel als een circulaire maatregel is bestempeld. Met warmte-koude opslag wekt een hotel immers zelf hernieuwbare energie op. De scheiding is in de praktijk echter niet zo zwart/wit en dat is ook niet zo belangrijk. Uiteindelijk gaat het erom dat de bedrijfsvoering van de hotels duurzamer wordt, met oog voor de omgeving en de (product)ketens waar deze hotels deel van uitmaken.

Alle drie de circulaire strategieën worden door de hotels toegepast. Denk bijvoorbeeld

aan het aquaponics systeem voor viskweek en de productie van kruiden (slim ontwerp), de inzet van huurfietsen die zijn samengesteld uit oude fietsen (hergebruik productonderdelen) en de gescheiden inzameling en verwerking van koffiedik (nuttige toepassing materiaal/grondstof).

Sommige nieuwe hotels hebben circulariteit vanaf de start als een leidend principe gekozen en hebben het gebouw, de processen en de producten afgestemd op een circulaire economie. Andere, al bestaande hotels, kiezen meer stapsgewijs voor een aanpassing van hun producten en diensten aan een circulaire economie. Een tussencategorie vormen de hotels die renoveren of wijzigingen doorvoeren in de huisstijl van het hotel. Hierbij komen vaak veel grondstoffen vrij en kunnen nieuwe, circulaire keuzes worden gemaakt. Denk aan bouwmaterialen, stoffering, meubilair, matrassen en bedrijfskleding.

Hoewel de koplopers met een circulaire scan de milieu-impact van

hun hotel in kaart hebben gebracht, hebben ze beperkt inzicht in de winst die met circulaire maatregelen kan worden behaald. Een gebrek aan informatie over (de winst van) duurzame keuzes is hiervoor een belangrijke reden. Wat is bijvoorbeeld beter: een badjas in een plastic verpakking die niet hoeft te worden gewassen als de verpakking ongeopend is, of een badjas zonder verpakking die bij iedere wisseling van gast gewassen moet worden? Of een op het oog eenvoudige keuze als een alternatief voor het plastic rietje. Wat is de duurzaamste keuze: papier, stro, bamboe, PLA of een stalen, herbruikbaar rietje? Hier is meer beweging van leveranciers en producenten nodig om hotels van de juiste informatie te voorzien. Een aantal hotels zet op dit vlak al wel concrete stappen, bijvoorbeeld door de uitvoering van impactanalyses en de publicatie van impactrapporten.

Ook waar het gaat om de kosten van maatregelen is een afweging niet eenvoudig. Verschillen in directe inkoopkosten zijn wel duidelijk, maar de 'total cost of ownership'

(de kosten van aanschaf, gebruik, onderhoud en vervanging) zijn veelal veel minder duidelijk. Een integrale afweging van milieuwinst en kosten vindt daardoor nog weinig plaats. Het belang van kosten kan ook verschillen omdat maandelijks terugkerende kosten uit operationeel oogpunt minder aantrekkelijk kunnen zijn dan een eenmalige aanschaf. Dit kan van invloed zijn op de haalbaarheid van 'product as a service' oplossingen, zoals het leasen van meubilair.

Een circulaire bedrijfsvoering is in ieder geval veel meer dan het kritisch kijken naar de inkoop en het afdanken van producten. Samenwerking in de keten (zoals met producenten, afvalinzamelaars en -verwerkers), de inzet van medewerkers (zoals housekeeping) en de medewerking van gasten is van groot belang. Daarbij is een lange adem nodig; herhalen en promoten is belangrijk! En wat betreft de gasten is het van belang om te onthouden dat perceptie en realiteit niet altijd samenvallen: er blijkt meer mogelijk dan de hotelier soms denkt!

TEN SLOTTE

De Koplopergroep leert dat hotels enthousiast reageren op elkaars maatregelen en nieuwsgierig zijn naar elkaars aanpak. Er is veel interesse over en weer. Ze zien elkaar als collega's en niet als concurrenten.

De begeleiding van de Koplopergroep is in handen van de gemeente Amsterdam, tevens initiatiefnemer van dit project. De geleerde lessen en inzichten worden gedeeld in het kader van de circulaire economie, in binnen- en buitenland.

Meer informatie is te vinden op amsterdam.nl zoekterm 'koplopergroep circulaire hotels'.

Gemeente Amsterdam bedankt alle deelnemende hotels, Hotelschool The Hague en CREM voor de prettige samenwerking en Rijkswaterstaat (VANG Buitenshuis) voor de verleende subsidie.

